

Początki historii Staszowa sięgają średniowiecza, kiedy to osada funkcjonowała w systemie organizacji grodowej. Być może osada istniała tu już w XII wieku, kiedy to w czasie swego najazdu Tatarzy mieli spalić drewniany kościółek[1]. Jednak najstarsze, dostępne nam źródło pisane, wymienia Staszów dopiero w roku 1325, przy okazji opłat tzw. świętopietrza. Ówczesny pleban staszowski o imieniu Piotr z niewyjaśnionych przyczyn nie przedstawił jednak wartości swych dochodów i stosownej opłaty nie złożył[2].

Sama nazwa Staszowa pochodzi od imienia własnego Stanisław. W XIII-XIV wieku Stasz było zdrobniałą formą imienia Stanisław, dość popularnego od połowy XIII wieku.

Pierwszym znanym nam właścicielem Staszowa był Stasz zwany Kmiotkiem.

Jednak ów Stasz pojawia się w źródłach historycznych dopiero w 1345 roku. Wówczas w jego obecności odbyła się konsekracja kościoła parafialnego w Staszowie pod wezwaniem św. Bartłomieja, której dokonał biskup krakowski Jan Grot[3]. Przyjmuje się, że swą nazwę Staszów zawdzięcza właśnie Staszowi Kmiotko. Nie mógł on jednak założyć osady w I połowie XIII wieku przed przybyciem Tatarów.

Zatem na pytanie o założyciela naszego miasta trudno odpowiedzieć jednoznacznie.

Staszów jako osada, a później miasto, miał wielu właścicieli. Był miastem prywatnym, a jego funkcjonowanie zależało od hojności i zainteresowania właścicieli, aż do roku 1866. Wśród właścicieli Staszowa można wymienić: Piotra Bogorię-Skotnickiego, Dorotę Tarnowską, Mikołaja z Kurowa, podkanclerzego króla Władysława Jagiełły. Od 1411 roku właścicielem Staszowa był Wojciech Jastrzębiec pełniący wiele kościelnych funkcji (był m.in. arcybiskupem gnieźnieński), od 1436 roku kolejnym właścicielem był Jan Rytwiański, wojewoda krakowski, który przyczynił się do rozwoju w osadzie przemysłu garncarskiego.

Kolejnymi właścicielami byli: córka Jana Rytwiańskiego Ewa i jej mąż Mikołaj z Kurozwęk, a następnie ich najstarszy syn Adam. Adam Kurozwęcki ożenił się z Jadwigą Tęczyńską. z ich córką Anną Kurozwęką ożenił się w 1519 roku wojewoda sieradzki Hieronim Łaski.

Starannie wykształcony, z powodzeniem uprawiał dyplomację, wiele podróżował po Europie. Zanim uzyskał godność wojewody, był dworzaninem króla Zygmunta I Starego[4]. To dzięki Hieronimowi Łaskiemu Staszów stał się miastem.

11 kwietnia 1525 roku Łaski wyjednał u króla przywilej na odbywanie w Staszowie jarmarków trzy razy do roku: w niedzielę po Wniebowstąpieniu Pańskim, w dzień św. Bartłomieja i na św. Urszuli. Prawo do odbywania jarmarków podkreślało miejskość Staszowa[5]. 26 stycznia 1526 roku w trakcie sejmu walnego, odbywającego się w Piotrkowie Trybunalskim, król Zygmunt I wydał przywilej, na mocy którego mieszkańcy Staszowa uzyskali prawa do odbywania w każdy czwartek targu, co jeszcze bardziej podkreślało miejski charakter Staszowa[6]. Początkowy okres historii miasta to powolny, ale stopniowy rozwój drobnego rzemiosła i handlu. Jeszcze za czasów Łaskiego w roku 1538 Staszów po raz pierwszy płacił tzw. „czopowe” – podatek od produkcji piwa, miodu i gorzałki. W tym też czasie rozpoczęło się w mieście osadnictwo żydowskie.

Po śmierci Hieronima Łaskiego w 1541 roku właścicielem miasta został jego najstarszy syn Albert. W 1555 roku założony został w Staszowie cech tkacki, był to pierwszy przywilej staszowskich rzemieślników.

W 1564 roku miasto posiadało już 100 domów i liczyło ponad 600 mieszkańców. W 1578 roku na terenie Staszowa działała kuźnia żelazna, dwa młyny, tartak, folusz i 38 warsztatów rzemieślniczych. Staszowskie wyroby garncarskie i sukiennicze cieszyły się w kraju zasłużoną sławą.

W 1580 roku, na fali reformacji, wybudowano w Staszowie zbór ariański, który już w 1596 roku zamieniono na kościół katolicki pod wezwaniem Ducha Św.[7] W międzyczasie Staszów stał się własnością rodu Tęczyńskich. Początkowo właścicielem miasta był Gabriel, potem Andrzej, a od 1614 roku Jan Tęczyński, wojewoda krakowski. z jego inicjatywy w latach 1614-1625 dobudowano do

kościół parafialny św. Bartłomieja Kaplicę Matki Boskiej Różańcowej – jeden z najładniejszych obiektów sztuki renesansowej na ziemi staszowskiej[8].

Jan Tęczyński przyczynił się do dalszego rozwoju staszowskiego rzemiosła. W I połowie XVII wieku Staszów liczył około 1500 mieszkańców w tym wielu rzemieślników różnej profesji. W 1621 roku Tęczyński wydał przywilej cechu krawców i kuśnierzy. W późniejszym okresie dołączyli jeszcze czapnicy. W 1635 roku właściciel miasta podpisał przywilej zbiorowy cechu kowali, strycharzy, rymarzy, powroźników, kotlarzy, mieczników, złotników, siodlarzy i błoniarzy[9]. Dzięki niemu w 1622 roku powstało w Staszowie Bractwo Literackie św. Anny mające, obok celów religijnych, również cele oświatowe. W tym czasie doszło do uruchomienia szkoły elementarnej przy kościele parafialnym. Uczyli w niej księża i mianjonarze. W roku 1632 Jan Tęczyński sprowadził do Staszowa profesora Akademii Krakowskiej Jana Brożka, któremu powierzył godność staszowskiego proboszcza. Po śmierci Jana Tęczyńskiego w roku 1637, Staszów przeszedł w ręce jego córki Izabeli i jej męża Łukasza z Bnina Opalińskiego. Łukasz Opaliński był wybitną postacią polskiego renesansu. Sprawował godność marszałka wielkiego koronnego. W czasach potopu szwedzkiego pozostał wierny królowi Janowi Kazimierzowi. W roku 1653 stawiał mężny opór Janowi Rakoczemu i nie oddał bronionego przez siebie zamku w Rytwianach. Łukasz Opaliński dbał także o rozwój staszowskiego rzemiosła. W 1648 roku zatwierdził przywilej cechu sukienników, w 1655 roku cechu szewców.

Po śmierci Opalińskiego w roku 1662, Staszów odziedziczyli jego synowie: Jan, a po jego śmierci Stanisław Łukasz. Stanisław Łukasz Opaliński był barwną postacią. Był on kilkakrotnie żonaty, w tym z chłopką ze Szczeki Marianną Dziulanką. W 1670 roku wydał przywilej cechu garncarskiego. W 1685 roku wstąpił do marynarki. W czasie jego nieobecności Staszowem opiekowała się jego siostra Anna Opalińska, żona Stanisława Lubomirskiego, a następnie ich córka Elżbieta żona Adama Sieniawskiego. Adam Sieniawski był hetmanem wielkim koronnym, brał m.in. udział w odsieczce Wiednia w 1683 roku. Był stronnikiem Augusta II Sasa w jego walce ze Stanisławem Leszczyńskim o tron polski.

W latach 1705 i 1708 Staszów dotknęły epidemie cholery. W 1712 roku do Staszowa wkroczyły wojska szwedzkie biorące udział w wojnie północnej, która rozgrywała się na ziemiach polskich. Do niewoli został wzięty burmistrz staszowski Jan Gołąb.

W maju 1718 roku Elżbieta Sieniawska zezwoliła Żydom na ponowne osiedlenie się w mieście oraz budowę bożnicy i założenie kirkutu(Żydzi zostali usunięci ze Staszowa w 1610 roku za domniemany udział w mordzie rytualnym).

W 1726 roku właścicielką Staszowa została Maria Zofia Sieniawska. Pierwszym jej mężem był Stanisław Denhoff – wojewoda połocki, hetman polny litewski. Po jego śmierci w 1728 roku, Sieniawska w 1731 roku poślubiła Augusta Aleksandra Czartoryskiego, księcia na Kiewanie i Żukowie, który dostał Staszów i dobra staszowskie wraz z ziemiami w Małopolsce jako wiano żony. To właśnie jemu Staszów zawdzięcza rozwój gospodarczy, jaki rozpoczął się w mieście od połowy XVIII wieku. W 1738 roku Czartoryski dokończył budowę ratusza (w miejscu poprzedniego z lat 1690-1706), który przez wiele lat spełniał wyłącznie funkcje usługowo-handlowe.

Dzięki Czartoryskiemu wybrukowano główne ulice miasta i rynek. Zachowane w starej części miasta kamienice to efekt akcji budowlanej prowadzonej przez Czartoryskiego. On też przyczynił się do rozwoju manufaktury sukienników. Manufaktura liczyła kilkadziesiąt warsztatów działających w oparciu o kilka gatunków sukna z wełny sprowadzanej z południa kraju. W 1755 roku dzięki staraniom księcia założony został cech sukienników, a w 1760 roku do Staszowa przybyła grupa niemieckich fachowców[10]. Oprócz manufaktury sukiennej, Czartoryski założył w Staszowie szabelnię wyrabiającą znane w Polsce „staszówki”, oraz hamernię miedzi, która przerabiała sprowadzany z zewnątrz surowiec na blachę i kotły[11]. W tym czasie w Staszowie działali tacy

rzemieślnicy jak: garbarze, siodlarze, rękawicznicy, mydlarze, zegarmistrzowie, stelmachowie, ślusarze, kowale, miecznicy, szewcy, piekarze, krawcy, młynarze, stolarze, zdunowie, szklarze, złotnicy, kotlarze, mosiężnicy, bednarze. z końcem XVIII wieku utrwaliła się w Staszowie tradycja cotygodniowych targów czwartkowych, zaś jarmarki odbywały się na staszowskim rynku 12 razy w roku. Dużą rolę w staszowskim handlu odgrywali w tym czasie Żydzi, którzy w 1772 roku otrzymali od księcia Czartoryskiego przywileje gwarantujące im udział w handlu i rzemiośle staszowskim[12].

Równocześnie z ożywieniem gospodarczym miasta doszło do wzrostu zamożności jego mieszkańców. W latach 1786-87 Staszów posiadał blisko 300 domów mieszkalnych, w tym 31 murowanych. W mieście czynnych było 14 sklepów z zagranicznymi towarami oraz wiele drobnych kramów. Ludność miasta wynosiła ok. 2500 mieszkańców.

Rozbiory Polski i związane z nimi wojny przyczyniły się do upadku gospodarczego miasta. W maju i czerwcu 1794 roku, w czasie powstania kościuszkowskiego, Staszów i dobra staszowskie były teatrem działań wojennych, które znacznie zdeorganizowały gospodarkę miasta. 7 maja pod Staszowem doszło do potyczki wojsk powstańczych z Rosjanami. Od 12 maja 1794 roku przez kilka tygodni wojska rosyjskie dowodzone przez Denisowa obozowały pod Staszowem, powodując w mieście wiele szkód i zniszczeń. 19 maja, podczas przemarszu przez Staszów wojsk powstańczych, Adam Czartoryski – syn Augusta, przekazał wojskom powstańczym 2 działa 12 funtowe, 2 działa 6 funtowe oraz blisko 40 armatek różnej wielkości i przeszło 6 tysięcy granatów wartości ponad 50 tysięcy złotych. Jeszcze pod koniec 1794 roku przez Staszów przeszli dragoni pruscy niszcząc miasto i rabując mienie mieszkańców.

W 1795 roku, w następstwie III rozbioru Polski, Staszów i dobra staszowskie znalazły się w zaborze austriackim. Dziedziczka Staszowa, Elżbieta Izabella Lubomirska, córka księcia Aleksandra Czartoryskiego, 1 maja 1796 roku przekazała miasto w dzierżawę Ignacemu Wielogłowskiemu. Staszów ponownie wrócił do rąk Czartoryskich w styczniu 1802 roku. W 1807 roku księżna Izabella Lubomirska założyła w mieście szkołę elementarną, a w 1815 roku określiła zasady jej organizacji i wymagania stawiane nauczycielom[13]. W 1809 roku, w czasie wojny pomiędzy Księstwem Warszawskim a Austrią, przez Staszów przemaszerowały wojska austriackie. W wyniku wygranej przez Polaków wojny i rozszerzeniu granic Księstwa Warszawskiego, Staszów i dobra staszowskie znalazły się w granicach Księstwa. W związku z nowym podziałem administracyjnym Księstwa, Staszów stał się siedzibą powiatu, którą był do 1844 roku

W 1809 roku właścicielami Staszowa zostali Julia księżna Lubomirska i jej mąż Jan hrabia Potocki (autor m.in. „Pamiętnika znalezionego w Saragossie”). W 1811 roku do Staszowa zawitał Julian Ursyn Niemcewicz, który na polecenie władz Księstwa Warszawskiego odbywał podróż po województwach krakowskim, sandomierskim i lubelskim[14]. W tym czasie Staszów przechodził okres regresu. Na początku XIX wieku pracowało tylko 8 warsztatów sukienniczych. W 1815 roku, zgodnie z decyzjami Kongresu Wiedeńskiego, z większości ziem byłego Księstwa Warszawskiego utworzono Królestwo Polskie zależne od Rosji. Staszów i dobra staszowskie znalazły się w zaborze rosyjskim. W 1817 roku nowy właściciel miasta Artur hrabia Potocki wydał ordynację w sprawie poprawy zabudowy Staszowa. Ówczesny właściciel był zainteresowany poprawą stanu zabudowy miejskiej i dążył do jej zmiany na murowaną, tak by stała się bardziej reprezentacyjna[15]. Troska taka po części wynikała z faktu, że dwa lata wcześniej część miasta się spaliła. W 1820 roku w Staszowie działały: papiernia, fabryka sukna, garbarnie, farbiarnie i mydlarnie. Fabryka sukna składała się z 80 „pojedynczych fabrykantów” i powstała przy wydatnej pomocy właściciela miasta Artura Potockiego. W mieście mieszkało wielu rzemieślników trudniących się różnymi profesjami. W tym czasie w Staszowie mieszkało 2 955 osób w tym 1 393 chrześcijan i 1562 Żydów. W mieście znajdowało się 71 domów murowanych i 283 drewnianych[16]. W 1821 roku w mieście rozpoczęto na dużą skalę produkcję fajek glinianych zwanych „stambułkami”, przeznaczonych na rynki wschodnie. W tym też roku Staszów dotknęła wielka epidemia. Jej ofiarą padły setki staszowian. Epidemia

wygasa dopiero po pielgrzymce mieszkańców do obrazu Matki Boskiej Sulisławskiej w Sulisławicach[17].

Z roku 1823 pochodzi pierwszy szczegółowy plan miasta[18]. W latach dwudziestych XIX wieku działał przy miejscowej szkole teatr amatorski prowadzony przez nauczyciela Antoniego Łobaczewskiego. Dochód z przedstawień przeznaczany był na odbudowę Kościoła Ducha Św. Teatr działał do połowy lat czterdziestych XIX wieku, a o jego działalności pisała nawet prasa centralna.

W 1823 roku właściciel miasta, Artur Potocki, udzielił dalszej pomocy staszowskim sukiennikom urządzając „Bank Wełniany, który miał przyczynić się do „wzrostu Fabryki Sukiennej”. W akcie sporządzonym w tym celu stwierdza się, że „Skarb państwa Staszowa jedynie w celu wsparcia Fabryki Sukiennej w mieście Staszowie swym dziedzicznym egzystującej zakłada fundusz stały w sumie 10000 złp. W roku 1826 liczba majstrów wzrosła do 92, a fabryka poczyniła postęp w doskonaleniu swoich wyrobów. Fabryka staszowska, obok przedborskiej, zaliczana była wówczas do główniejszych w województwie sandomierskim. Produkcja sukna w skali rocznej wynosiła 137 200 łokci, z czego 7 440 łokci wysyłano na eksport do Rosji[19].

W 1824 roku Staszów, posiadając 3866 mieszkańców, zakwalifikował się do miast trzeciego rzędu. Stał się również największym miastem w województwie sandomierskim, przed Radomiem. Radom odznaczał się jednak większą dynamiką przyrostu ludności i wkrótce wyprzedził Staszów, który jednak utrzymał drugie miejsce po Radomiu aż do końca XIX wieku[20]. W 1825 roku właściciel Staszowa Artur Potocki ufundował dla wygody mieszczan zegar na wieży ratuszowej. Nie spotkało się to jednak z entuzjazmem ówczesnych władz, które narzekały na bark środków na ewentualne naprawy[21]. W 1861 roku zegar został przeniesiony na wieżę kościoła pw Ducha św.

Ważne wydarzenia związane z powstaniami narodowymi nie omijały Staszowa. Wiosną 1831 roku utworzono w mieście Legię Nadwiślańską. Od października 1831 roku w Staszowie stacjonowało już wojsko rosyjskie. W tym też roku nawiedziła miasto, tak jak i całe Królestwo, epidemia cholery. W jej wyniku zmarło w Staszowie tylko w ciągu jednego roku 461 osób, gdy przeciętnie roczna liczba zgonów w latach 1810-1830 niewiele przekraczała 100[22].

W 1832 roku właścicielem miasta został Adam Potocki. W 1833 roku ukończono budowę murowanego kościoła Ducha Św. W 1840 roku ówczesny burmistrz Staszowa Józef Fryben na potrzeby władz zwierzchnich przygotował raport o stanie w miasta. Donosił w nim, że w mieście znajduje się 357 domów, 2 kościoły rzymskokatolickie i 1 bóżnica żydowska, a liczba ludności wynosi 4 812 mieszkańców. Ponadto w Staszowie znajdował się Urząd municypalny, Sąd Powiatowy, Urząd Skarbowy, Urząd Pocztowy, Regent Powiatowy, Sekretarz Powiatowy, Strażnik Dochodów Tabaczych i nauczyciel miejscowy[23].

W 1842 roku otwarto w mieście szkołę elementarną dla dziewcząt, którą prowadziła Franciszka Lewarska[24]. Ludność żydowska posiadała własne szkoły bóżniczne i własnych bakałarzy.

W 1844 roku car Mikołaj I wydał ukaz, na mocy którego dokonał zmian administracyjnych na terenie Królestwa Polskiego. Staszów przestał być miastem powiatowym. W roku 1848 Adam Potocki zniósł pańszczyznę i oczynszował włościan. Równocześnie założył wieś Adamówkę, gdzie zgromadził żydowskich osadników. W 1850 roku zmniejszono w mieście liczbę jarmarków do dziewięciu w skali roku. Nadal rozwijała się produkcja ceramiki w staszowskiej manufakturze. Oparta ona była na bogatej tradycji garncarstwa, od wieków uprawianego w mieście. W pierwszej połowie XIX manufaktura ta produkowała głównie fajki stambułki, kierowane przede wszystkim na rynki wschodnie. W latach 1850-1863 właścicielem manufaktury był Kunster, a wartość produkcji stale rosła osiągając w 1863 roku wartość 12 490 rubli[25]. Obok „stambułek” produkowano z gliny kałamarze i przyciski. W 1851 roku w Staszowie otwarto szpital św. Adama z kilkudziesięcioma

łózkami. Dyrektorem szpitala został dr Melchior Dowgiałło[26].

Od 1857 roku w mieście utrzymywany był rabin, zaś od połowy XIX wieku funkcjonowała bóżnica. W latach 1840- 1863 burmistrzem Staszowa był Jan Malewski. Za jego czasów wybrukowano rynek i główne ulice, a także sporządzono tablice z ich nazwami oraz wytyczono drogę do Opatowa[27]. W 1862 roku założono nowy cmentarz parafialny.

W czasie powstania styczniowego w mieście stacjonowały 3 bataliony Halickiego Pułku Piechoty dowodzone przez pułkownika Zwierowa. 14 lutego 1863 roku do Staszowa ze swymi oddziałami powstańczymi wkroczył generał Marian Langiewicz. 17 lutego doszło do bitwy z Rosjanami na Staszówku[28]. 18 lutego do Staszowa wkroczyły oddziały rosyjskie. Rosjanie, w akcie zemsty za popieranie przez mieszkańców powstania, spalili i zniszczyli wiele domów w mieście. Staszowian dotknęły również represje władz zaborczych. Wielu z mieszkańców miasta, m.in. ks. Stanisław Fijałkowski, zostało zesłanych na Syberię. Sam właściciel Staszowa, Adam Potocki był sceptycznie nastawiony do powstania. Gorąco nakłaniał powstańców do złożenia broni. Po upadku powstania Rosjanie znacznie ograniczyli uprawnienia samorządowe wielu miast polskich. Kandydatury burmistrzów musiały być uzgadniane z władzami gubernialnymi. Pierwszym burmistrzem Staszowa po upadku powstania styczniowego został wójt gminy Rytwiany Jan Jaroszyński.

W latach 1864-1865 w mieście założono nowe latarnie, ale jednocześnie zmniejszono liczbę jarmarków do sześciu rocznie[29].

Staszów pod koniec 1865 roku liczył 6 167 mieszkańców, w tym 3 947 Żydów. Miasto wraz z dobrami staszowskimi aż do wybuchu I wojny światowej należało do powiatu sandomierskiego guberni radomskiej.

W 1866 roku Staszów przestał być miastem prywatnym. Mieszkańcy byli odtąd pełnoprawnymi właścicielami swych posesji i gospodarzami miasta. Na początku samodzielnych rządów miasto nie miało dobrych warunków do dalszego rozwoju. Upadł przemysł, nie funkcjonowała manufaktura, a w 1870 roku zamknięto hamernię. Nie leżało w interesie carskiej Rosji rozwijanie przygranicznych terenów. Dodatkowo w 1874 roku w mieście wybuchł wielki pożar, w wyniku którego znacznemu zniszczeniu uległa zabudowa wzdłuż rzeki Czarnej. W 1886 roku założono ogród miejski na brzegu rzeki, funkcjonujący do dnia dzisiejszego. Liczba mieszkańców przekroczyła 8 tysięcy, z tego większość stanowili Żydzi. W mieście stacjonował także ośmiusetosobowy pułk kawalerii carskiej. Na jego potrzeby wybudowano koszary, stajnie, ujeżdżalnię i niezbędne magazyny[30].

W roku 1888 w Staszowie gościł wielokrotnie Stefan Żeromski, który przebywał w Kurozwękach. Był obecny m.in. na pogrzebie Kazimierza Krafra, właściciela staszowskiej apteki.

Pod koniec XIX wieku Staszów nawiedziły kolejne klęski żywiołowe. W 1893 roku wielu mieszkańców zmarło w wyniku epidemii cholery, a w 1895 roku w wyniku pożaru spaleni uległ ołtarz boczny i sufit Kościoła Ducha Św.

W 1899 roku założono w Staszowie Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe. Wśród założycieli znaleźli się: Leon Dukalski, Stanisław Gawroński, Franciszek Mazur, aptekarz Bolesław Krauze i sędzia Jan Władysław Malewski. Pod koniec roku towarzystwo liczyło 95 członków, w tym 41 Żydów[31].

Na przełomie wieków nastąpiło ożywienie gospodarcze miasta. Oddany został do użytku browar, dwie fabryki sody, dwa młyny wodne oraz fabryka papieru. Swą pracę rozpoczęła również drukarnia. Znaczenia nabrało staszowskie rzemiosło. W tym czasie w mieście działało blisko 200 rzemieślników różnej specjalności: 50 szewców, 24 krawców, 20 bednarzy, 16 piekarzy, 14 stolarzy, 12 murarzy, 10

czapników, 10 garncarzy, 17 kuśnierzy, 14 stolarzy i 18 rzeźników. Funkcjonowało 120 sklepów, z czego 80% należało do Żydów.

W 1900 roku utworzono Ochotniczą Straż Pożarną. Wśród założycieli znaleźli się Bolesław Krauze i Jan Władysław Malewski. Po śmierci ks. Wojciecha Wciślika, proboszczem staszowskim został ks. Wawrzyniec Siek, a od maja 1905 roku dyrektorem szpitala św. Adama był dr Władysław Roth.

W 1906 roku w Staszowie zorganizowano kursy rolnicze dla włościan. W tym też roku zamknięto założoną jeszcze przez księcia Augusta Aleksandra Czartoryskiego fabrykę powozów. z inicjatywy Polskiej Macierzy Szkolnej otwarto szkolną bibliotekę i czytelnię dysponującą ponad tysiącem woluminów.

W 1908 roku przy ulicy Krakowskiej wybudowano nową cerkiew oraz przeprowadzono remont Kościoła św. Bartłomieja i postawiono obok niego dom pogrzebowy.

W ramach działań represyjnych zaborcy wywieziono na Syberię kilku staszowskich działaczy PPS, w tym Ignacego Raczyńskiego – późniejszego burmistrza Staszowa.

Przewodniczącym gminy żydowskiej został Wolf Tuchman, zaś rabinem miejskim - Yehuda Grojbert.

24 sierpnia 1912 roku, z inicjatywy księcia Macieja Radziwiłła, zorganizowano w Staszowie wielką wystawę dorobku gospodarczego guberni radomskiej. Wśród organizatorów znaleźli się: sędzia Jan Władysław Malewski, Leon Karbownicki, dr Stefan Niewirowicz, aptekarz Bolesław Krauze, proboszcz Wawrzyniec Siek, a także Władysław Psarski – dyrektor cukrowni rytwiańskiej i dziedzic Kurozwęk Paweł Popiel[32].

Podczas wystawy odbywały się również występy artystyczne, w tym występ kapel i chórów. z ich inspiracji organista Zygmunt Amborski założył w mieście chór „Lutnia”. Po jego śmierci w 1921 roku chór przejął jego brat Władysław.

W 1913 roku w Staszowie zarejestrowanych było 424 domy, z czego murowanych - 282. Staszów liczył 11 275 mieszkańców, w tym Żydzi stanowili 7 634. Staszów zajmował trzecie miejsce pod względem liczby ludności w guberni radomskiej, za Radomiem i Ostrowcem[33].

Wydarzenia I wojny światowej nie ominęły Staszowa. 9 sierpnia 1914 roku wojska rosyjskie opuściły Staszów, a 14 sierpnia do miasta wkroczył 14 Pułk Węgierski. Na początku września Węgrzy opuścili miasto, a na ich miejsce ponownie wkroczyły wojska rosyjskie. W październiku ponownie miasto opanowali Austriacy. Miasto znajdowało się w strefie wojennej i gościło różnych okupantów[34]. Przez trzy lata miasto okupowali Austriacy. W grudniu 1915 roku przystąpili oni do budowy kolei wąskotorowej, którą zakończyli w lipcu 1917 roku. Trasa kolejki wiodła ze Szczucina, przez Staszów i Bogorię, do Jędrzejowa.

W 1917 roku w Staszowie otwarto pierwsze kino. 11 listopada 1918 roku staszowianie świętowali odzyskanie niepodległości, a wraz z nimi przebywający w mieście od sierpnia generał Józef Dowbór-Muśnicki.

W listopadzie 1918 roku, z inicjatywy Polskiej Macierzy Szkolnej kierowanej przez sędziego grodzkiego Jana Władysława Malewskiego, utworzono Prywatne Koedukacyjne Gimnazjum Humanistyczne. Pierwszym jego dyrektorem został Eugeniusz Przybyszewski. Na początku 1919 roku wybrana została pierwsza w wolnej Polsce Rada Miejska. Burmistrzem wybrano aptekarza Bolesława Krauze. W składzie Rady znalazł się także przewodniczący gminy żydowskiej, Wolf Tuchman. Pracę rozpoczęły dwie polskie szkoły ludowe dla chłopców i dziewcząt.

Kierownikiem szkoły męskiej został Józef Miczulis, a szkoły żeńskiej - Helena Kuniewicz. W Staszowie funkcjonowała także szkoła początkowa dla dzieci żydowskich[35].

W lutym 1920 roku odbyły się ponownie wybory do Rady Miejskiej. Burmistrzem ponownie został wybrany Bolesław Krauze. W roku 1921 Staszów liczył 8 357 mieszkańców, z czego 56 % stanowili Żydzi.

Latem 1923 roku przeniesiono do Staszowa z Pińczowa żołnierzy I batalionu 2 Pułku Piechoty Legionów. Żołnierze zajęli koszary mieszczące się przy ulicy Krakowskiej. W mieście rozwijało się głównie drobne rzemiosło. Funkcjonowało szereg garbarni przerabiających przywożony z pobliskich okolic surowiec. Rozwijała się produkcja obuwia, działał zakład produkujący biczyska, uprząże dla koni i laski spacerowe.

W mieście kwitło życie kulturalne i sportowe. Działały kluby sportowe: żydowski „Błyskawica”, później „Hakoah” oraz polski przy gimnazjum[36]. W grudniu 1924 roku decyzją Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przyłączono Staszówkę do Staszowa[37].

W 1927 roku przy ulicy Koszarowej oddano do użytku luksusowy pawilon mieszkalny dla kadry oficerskiej. W lipcu tego roku odbyły się kolejne wybory Rady Miejskiej. Burmistrzem ponownie został wybrany Bolesław Krauze[38]. Jednak już w czerwcu 1928 roku zrezygnował z mandatu radnego i funkcji burmistrza. Nowym burmistrzem został nauczyciel staszowskiego gimnazjum, Ludwik Górski. W tym też roku nowym prezesem gminy żydowskiej został Efraim Zinger. W 1929 roku, w następstwie kryzysu w staszowskim magistracie doszło do rozwiązania Rady Miejskiej. W lipcu dokonano wyboru nowej rady. Burmistrzem został Ignacy Raczyński, a jego zastępcą Jan Rogala[39]. Siedzibą Rady Miejskiej był magistrat usytuowany w górnym odcinku ulicy Krakowskiej.

W czerwcu 1930 roku w Kościele Ducha Św. odbyły się uroczystości związane z poświęceniem sztandaru siedmioklasowej szkoły powszechnej[40].

Od 1930 roku w Staszowie działało założone przez ppłk. Jana Raźnego, z zawodu lekarza weterynarii, Towarzystwo Dramatyczne „Fredreum”[41]. W ciągu niespełna 10 lat swej działalności „Fredreum” wystawiło blisko 30 premier w swej siedzibie, mieszczącej się w budynku dawnej cerkwi[42]. Działały w mieście liczne związki i stowarzyszenia żydowskie takie jak: Towarzystwo Esperantystów im. Dr Zamenhoffa, Stowarzyszenie Popierania Nauk Talmudycznych i Religijnych, Żydowska Organizacja Harcerska- Haszomer Hacair[43].

W połowie 1934 roku odszedł ze Staszowa, po przeszło 30 latach pracy duszpasterskiej, ksiądz Wawrzyniec Siek. Pozostawił po sobie opinię dobrego gospodarza, który nie tylko dbał o rozwój parafii, ale także zajmował się upamiętnieniem historii miasta. W roku 1918 wydał on książeczkę pt. „Opis historyczny miasta i parafii Staszów do 1918 roku”. Nowym proboszczem został ksiądz Wacław Wodecki.

We wrześniu 1934 roku przeprowadzono w Polsce koedukacyjną reformę oświaty. W jej wyniku w Staszowie szkoła męska stała się szkołą powszechną nr 1, a żeńska - szkołą nr 2. Poprawnie funkcjonowała służba zdrowia oraz szkolnictwo. Kierowany od 1929 roku przez Stefana Niewirowicza szpital św. Adama należał do najlepszych na Kielecczyźnie, zaś gimnazjum staszowskie, prowadzone od 1933 roku przez Stefana Kopczyńskiego, przodowało w województwie.

W życiu kulturalnym i społecznym miasta istotną rolę odgrywała kadra oficerska staszowskiego batalionu. Staszów był nadal miastem kupców i rzemieślników, lokalnym ośrodkiem wymiany towarowej. Dominującą rolę w życiu miasta odgrywał handel. Kapitał skupiony został głównie w rękach Żydów, stanowiących ok. 60 % ludności.

W 1934 roku odbyły się kolejne wybory do Rady Miejskiej. Burmistrzem wybrany został ponownie Ignacy Raczyński, a jego zastępcą Jan Rogala. 28 marca 1935 roku Rada Miejska na swym posiedzeniu nadała obywatelstwo honorowe miasta Staszowa Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu. W tym też roku rabinem Staszowa został Alter Horowitz. W 1936 roku wybudowano w mieście nowy dom parafialny oraz odnowiono Kaplicę Tęczyńskich.

W 1937 roku młodzież gimnazjalna wydała pierwszy numer gazetki „Młode Pióra”. W połowie tego roku założono Spółdzielnię Szewców i Cholewkarzy „Lech”, a nowym proboszczem został ksiądz Ignacy Kwaśniak.

W kwietniu 1939 roku odbyły się ostatnie przedwojenne wybory Rady Miejskiej. Burmistrzem ponownie został Ignacy Raczyński, a jego zastępcą Jan Rogala. U progu II wojny światowej Staszów liczył 9 706 mieszkańców.

28 sierpnia 1939 roku staszowski batalion 2 Pułku Piechoty Legionów, dowodzony przez majora Józefa Kopeckiego, opuścił Staszów żegnany przez liczne rzesze mieszczan. Żołnierze wyruszyli do Sandomierza, a następnie zostali skierowani na front w okolice Zelowa, leżącego niedaleko Bełchatowa.

Do opuszczonego Staszowa już 4 września dotarli uciekinierzy z zachodnich obszarów II Rzeczypospolitej. 5 września Staszów został zbombardowany przez niemieckie lotnictwo. W obawie przed dalszymi nalotami, część mieszkańców postanowiła udać się na wschód za Wisłę. 7 września przez miasto przeszła niemiecka 29 dywizja zmotoryzowana. Następnego dnia Staszów został zajęty przez niemieckich żołnierzy z 5 dywizji pancernej[44].

Po klęsce kampanii wrześniowej w Polsce nastał okres okupacji, czas wyniszczania narodu polskiego. W połowie października Niemcy utworzyli w Staszowie posterunek żandarmerii, przywrócili urząd burmistrza. Funkcję tę pełnił Ignacy Raczyński do sierpnia 1940 roku, kiedy to został aresztowany przez okupanta. W mieście do pierwszych aresztowań doszło w drugi dzień świąt Bożego Narodzenia 1939 roku. Wśród zatrzymanych znaleźli się Stanisław Łukasik, Stanisław Warchałowski, Zbigniew Chmielewski, Jan Staszewski i Żyd – Mojżesz Segal. Początkowo byli przetrzymywani w staszowskim magistracie, ale w kwietniu 1940 roku zostali wywiezieni do Oświęcimia. Pod koniec stycznia 1940 roku do miasta przybył batalion esesmanów. Staszowianie podobnie jak mieszkańcy innych regionów Polski – nie pogodzeni z utratą niepodległości – utworzyli organizacje konspiracyjne. Powstała placówka ZWZ- AK, wkrótce przekształcona w podobwód staszowski. Działali w Staszowie i regionie „Jędrusie” oraz żołnierze Batalionów Chłopskich i Narodowej Organizacji Wojskowej. 3 sierpnia 1940 roku Niemcy aresztowali burmistrza Ignacego Raczyńskiego, a następnie wywieźli go do obozu w Buchenwaldzie, w którym zginął w grudniu 1941 roku. Nowym burmistrzem Staszowa został Józef Suchan[45].

W czerwcu 1941 roku utworzono w mieście żydowską policję, tzw. „Służbę porządkową”. Jesienią tego roku Stefan Kopczyński rozpoczął w domu doktora Karbownickiego tajne nauczanie. Pod koniec 1941 roku Niemcy nasilili aresztowania Polaków i Żydów.

15 czerwca 1942 roku Niemcy utworzyli w Staszowie getto żydowskie w rejonie ulic Złotej, Bóźnicznej, Gęsiej, Stodolnej i Krakowskiej. W sierpniu tego roku w synagodze i gimnazjum utworzono warsztaty krawieckie, tzw. szopy. Listopad 1942 roku okazał się tragiczny dla staszowskich Żydów. 8 listopada, podczas tzw. „czarnej niedzieli”, doszło do zagłady gminy żydowskiej. Tego dnia Niemcy wyprowadzili ze Staszowa blisko 6 tysięcy Żydów. Część z nich zginęła zastrzelona jeszcze na ulicach miasta, inni w drodze do Szczucina, pozostali w Bełżcu[46]. Spośród staszowskich Żydów przeżyli nieliczni[47].

Polscy partyzanci nasilili akcje odwetowe na terenie Staszowa. 3 listopada 1943 roku oddział AK porucznika Kabaty zlikwidował burmistrza Suchana. Na jego miejsce Niemcy w grudniu 1943 roku powołali Stanisława Wojciechowskiego. W lipcu 1944 roku oddziały Batalionów Chłopskich zlikwidowały posterunek policji granatowej w Staszowie oraz dokonały rekwizycji w niemieckich magazynach. 31 lipca 1944 roku partyzanci, współdziałając z oddziałami armii czerwonej wyzwoliły Staszów. Następnego dnia oddziały te zostały wyparte przez Niemców. Ostatecznie wyzwolenie Staszowa nastąpiło 3 sierpnia[48]. W nocy z 8 na 9 sierpnia 1944 roku Niemcy dokonali nalotu bombowego na Staszów. W wyniku bombardowania zostało zniszczone ok. 80 % zabudowy miasta, w tym zabytkowy kościół Ducha Świętego.

W połowie sierpnia ustaliła się linia frontu. Rosjanom udało się w rejonie Staszowa utworzyć przyczółek baranowsko- sandomierski. W okolicach Rytwian, Połańca i Mokrego skoncentrowano armie I Frontu Ukraińskiego. Wojskami tymi dowodził marszałek Iwan Koniew. Komendantem wojennym Staszowa został major Siemionow, który powierzył obowiązki burmistrza Janowi Rogali. We wrześniu 1944 roku wysiedlono mieszkańców Staszowa i okolic. W listopadzie ewakuowano szpital św. Adama do pałacu Moszyńskich w Łoniewie, a w Połańcu rozpoczęło pracę staszowskie gimnazjum.

12 stycznia 1945 roku rozpoczęła się wielka ofensywa Frontu Ukraińskiego, w skład którego wchodziły również oddziały polskie. Ofensywa ruszyła spod wsi Mokre na północny zachód od Staszowa, a zakończyła się zdobyciem Berlina.

Okres powojenny rozpoczynał Staszów z olbrzymimi stratami materialnymi i ludzkimi. Rynek miejski straszył ruinami zbombardowanych kamieniczek i zapadniętym dachem ratusza.

Z 9 706 mieszkańców, jakie liczył Staszów we wrześniu 1939 roku, w marcu 1945 roku pozostało zaledwie 4,5 tysiąca. Straty spowodowane były głównie eksterminacją ludności żydowskiej.

W lutym 1945 roku wybrano władze miejskie. Burmistrzem został Andrzej Ścisło, a jego zastępcą Stefan Kopeć. Przewodniczącym Miejskiej Rady Narodowej został Józef Kępa. Staszów administracyjnie należał do powiatu sandomierskiego i województwa kieleckiego.

Wiosną 1945 roku w mieście rozpoczęła działalność Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa oraz Spółdzielnia Szewców i Cholewkarzy „Lech”. W kwietniu pracę rozpoczęły staszowskie szkoły podstawowe. Kierownikiem „jedynki” został Józef Miczulis, a „dwójki” - Stanisław Wdowiak. Do Staszowa przeniesiono z Połańca gimnazjum, które w listopadzie zostało przejęte przez państwo i działało jako Państwowe Liceum i Gimnazjum Koedukacyjne. Reaktywowała działalność Ochotnicza Straż Pożarna z Wiktorem Krauze jako naczelnikiem. Pod koniec tego roku powstało Koło Sportowe „Przyczółek”, które od lat sześćdziesiątych działało jako Klub Sportowy „Pogoń”.

Wiosną 1946 roku utworzono Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska - Staszów”. Wznowił swą działalność chór „Lutnia”.

Głównym zajęciem mieszkańców Staszowa pozostawał handel i drobne rzemiosło. Na początku 1948 roku w mieście działało 120 prywatnych sklepów. z czasem ich liczba systematycznie malała. Uspołecznienie środków produkcji w 1950 roku i likwidacja prywatnego handlu doprowadziły do stagnacji w życiu Staszowa.

Na początku lat 50-tych w mieście powstały nowe instytucje. Powołano do życia Rejon Lasów Państwowych, którego kierownictwo powierzono inż. Z. Wińczewskiemu, a następnie inż. S. Bieżankowi. Powstała Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska, Spółdzielnia Pracy Metalowców „Wumet”. Otwarto również Szkołę Zawodową w budynku dawnych koszar 24 pułku carskich dragonów. Dyrektorem szkoły został Stefan Czerwec.

W 1954 roku, w wyniku reformy administracyjnej kraju, Staszów stał się siedzibą powiatu. Przewodniczącym Powiatowej Rady Narodowej został Jan Kordula. W związku z organizacją nowego urzędu doszło do pewnego ożywienia i powolnego rozwoju miasta. W 1955 roku otwarto w mieście Bibliotekę Pedagogiczną, zorganizowano Powiatową Stację Pogotowia Ratunkowego oraz utworzono Spółdzielnię Pracy Branży Skórzanej „Zryw”. Wiosną 1957 roku swą działalność rozpoczęła Prokuratura Powiatowa, a w maju reaktywowano Cech Rzemiosł Różnych. Wiosną 1958 roku przewodniczącym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej został Stanisław Uba. W lipcu tego roku otworzono Zakład Odzieżowy „Modar”, a pod koniec roku oddano do użytku nowy budynek Lecznicy dla Zwierząt.

W sierpniu 1959 roku utworzono w Staszowie Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej. Również w tym roku Miejska Rada Narodowa podjęła uchwałę o nadaniu miastu herbu, którym został herb rodu Łaskich – Korab. W 1960 roku otwarto Technikum Ekonomiczne z siedzibą w LO. Dyrektorem obu szkół został Józef Dyk.

W 1961 roku Staszów liczył blisko 6 tysięcy mieszkańców. z tej liczby blisko 2,5 tysiąca zatrudnionych było w przemyśle, handlu i zakładach usługowych oraz w rolnictwie. Miasto wciąż cierpiało na brak wodociągów i kanalizacji. Mieszkańcy w dużej mierze czerpali wodę z „kanału młyńskiego”.

W październiku 1962 roku rozpoczęła działalność Spółdzielnia Inwalidów „Jedność”. Życie kulturalne od lutego 1962 roku skoncentrowało się w Rejonowym Domu Kultury, mieszczącym się w Domu Strażaka. W tym samym roku powstało nawiązujące do przedwojennych tradycji kulturalnych Towarzystwo Miłośników Ziemi Staszowskiej. Odkrycie złóż siarki w latach 60 -tych i uruchomienie w 1966 roku kopalni siarki w Grzybowie były czynnikami dynamizującymi rozwój miast. Poprawiały się ekonomiczne warunki życia mieszkańców miasta. Poprawiono w tym czasie stan dróg, przebudowano rynek, założono wodociągi i kanalizację. Powstała Spółdzielnia Remontowo-Budowlana „Budomont”, Rejon Energetyczny, Spółdzielnia Mieszkaniowa, a wraz z nią nowe osiedla mieszkaniowe. W 1967 roku powołano do życia Powiatowy Dom Kultury, którego dyrektorem został Antoni Drozd. W październiku 1969 roku uroczyście oddano do użytku nowy budynek Szkoły Podstawowej nr 2. W styczniu 1970 roku powstał Oddziału PKS. Dworzec PKS mieścił się wówczas na Rynku skąd na początku lat siedemdziesiątych został przeniesiony na plac przy ulicy Świerczewskiego. W związku ze zwiększonymi zadaniami staszowskiego oddziału oraz z rozbudową taboru, oddano w 1980 roku nowy dworzec autobusowy mieszczący się przy ulicy Krakowskiej. W październiku 1970 roku oddano do użytku nowoczesną przychodnię rejonową mieszczącą się przy ul. Wschodniej. Wiosną 1971 roku przy ulicy Krakowskiej oddano do użytku nowy budynek poczty i wybudowano nowe kino w miejscu dawnego gmachu pocerkiewnego. W styczniu 1972 roku otwarto Zakład Przemysłu Odzieżowego „Vistula”. W 1975 roku w dzielnicy Golejów otwarto nowoczesny szpital, w którym zatrudnienie znalazło blisko 50 lekarzy i ponad 300 osób średniego personelu.

W wyniku reformy administracyjnej kraju w 1975 roku Staszów przestał być miastem powiatowym i wszedł w skład nowo utworzonego województwa tarnobrzeskiego, w którym jako miasto- gmina zajmował czwarte miejsce pod względem zaludnienia. W październiku 1976 roku Staszów przekroczył 11 tysięcy mieszkańców. W 1977 roku Naczelnikiem Miasta i Gminy został Władysław Szeliga. W tym też roku swoją działalność rozpoczął Chór Nauczycielski prowadzony przez Michała Żala. W 1978 roku powstał w Staszowie Rejon Dróg Publicznych.

W maju 1981 roku powstało Staszowskie Towarzystwo Kulturalne, założone m.in. przez Macieja Zarębskiego, Adama Bienia, Antoniego Drozda, Michała Skorupskiego i Eugeniusza Ciepiałę[49]. W sierpniu 1982 roku z inicjatywy księdza Henryka Kozakiewicza rozpoczęto budowę kościoła pw. Ducha Św[50]. W kwietniu 1984 roku odnowiono ratusz, a na osiedlu „Wschód” oddano do użytku pierwszy wielorodzinny budynek spółdzielczy. Staszów w tym okresie liczył już 14,6 tysiąca

mieszkańców. 1 września 1986 roku oddano do użytku nowy budynek Szkoły Podstawowej nr 1 mieszczący się przy ulicy Wysokiej. Szkoła otrzymała sztandar i patrona. Został nim Tadeusz Kościuszko. W październiku tego roku Naczelnikiem Miasta i Gminy Staszów został Henryk Albera. W maju 1987 roku odbyły się w Staszowie pierwsze Ogólnopolskie Esperanckie Dni Staszowa. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był działający przy Staszowskim Ośrodku Kultury Klub Esperanto, prowadzony przez Andrzeja Sochackiego. W 1989 roku w staszowskiej „jedynce” odbyły się uroczystości poświęcone obchodom 50-lecia tajnego nauczania na Sandomierszczyźnie[51]. Również w tym roku przystąpiono do budowy na osiedlu „Wschód” nowego kościoła pod wezwaniem św. Barbary.

W marcu 1990 roku ukazał się w Staszowie pierwszy numer miesięcznika społeczno-kulturalnego pod nazwą „Goniec Staszowski”. W czerwcu tego roku w wyniku wyborów samorządowych dotychczasowy naczelnik miasta i gminy Henryk Albera został wybrany przez Radę Miejską burmistrzem Staszowa[52]. W 1991 roku rozpoczął swoją działalność na osiedlu „Wschód” Bank Depozytowo- Kredytowy. Oddano również do użytku nowoczesny hotel „Gwarek” mieszczący się w Rynku. W październiku tego roku w bloku przy ulicy Jana Pawła II otwarto Muzeum Ziemi Staszowskiej. We wrześniu oddano do użytku pierwszą w województwie szkołę prowadzoną przez samorząd pod nazwą Publiczna Samorządowa Szkoła Podstawowa w Staszowie. W październiku 1992 roku zainaugurował swoją działalność Wydział Zamiejscowy Organizacji i Zarządzania Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach. W listopadzie tego roku uroczystie obchodzono 50- lecie zagłady gminy żydowskiej w Staszowie. Na staszowskim kirkucie odsłonięto pomnik ofiar holokaustu, który powstał z inicjatywy Jacka Goldfarba i działaczy Staszowskiego Towarzystwa Kulturalnego[53].

W sierpniu 1993 roku ukazał się pierwszy numer „Monitora Staszowskiego”, miesięcznika informacyjnego Rady Miasta. Staszowskie Liceum Ogólnokształcące otrzymało patrona, którym został ks. kardynał Stefan Wyszyński. W czerwcu 1994 roku odbyły się wybory samorządowe. Burmistrzem ponownie został wybrany Henryk Albera. Przewodniczącym Rady Miejskiej został Andrzej Kruzel.

W kwietniu 1995 roku uroczystie obchodzono 470- lecie nadania praw miejskich dla Staszowa, a w październiku oddano do użytku Szkołę Podstawową nr 3 mieszczącą się na osiedlu „Wschód”.

We wrześniu 1996 roku obchodzono 15-lecie istnienia Staszowskiego Towarzystwa Kulturalnego. W ramach obchodów, w korytarzu Urzędu Miasta i Gminy odsłonięto pamiątkową tablicę poświęconą Hieronimowi Łaskiemu.

W październiku 1998 roku odbyły się kolejne wybory samorządowe. Burmistrzem Staszowa ponownie został wybrany Henryk Albera. Przewodniczącym Rady Miejskiej został Stanisław Lech Zalewski.

W styczniu 1999 roku, w wyniku wprowadzonej ponownie reformy administracyjnej kraju, zlikwidowano dotychczasowe 49 województw, a w ich miejsce utworzono 16 nowych. Powołano również do życia nowe jednostki administracyjne – powiaty. Staszów stał się stolicą powiatu i wszedł w skład województwa świętokrzyskiego. Starostą powiatu został Czesław Pargieła, a Przewodniczącym Rady Powiatu - Tadeusz Żmuda. Powiat staszowski, w ramach którego działa 8 gmin liczył wówczas blisko 80 tysięcy mieszkańców, a sam Staszów - blisko 17 tysięcy.

W związku z nową reformą oświaty przeprowadzoną w 1999 roku w Staszowie powstały dwa gimnazja. W maju 2000 roku gościł w Staszowie Ryszard Kaczorowski ostatni Prezydent RP na uchodźctwie. W listopadzie tego roku przed budynkiem Urzędu Miasta i Gminy odsłonięto pomnik „Milenium 2000”, a w grudniu otwarto nową siedzibę Nadleśnictwa Staszów.

W lipcu 2001 roku miasto nawiedziła powódź. Zalaniu uległ Staszówek w rejonie ulic Szpitalnej, Koszarowej, Krakowskiej i Ogłędowskiej. W wyniku tego kataklizmu miasto poniosło olbrzymie straty. We wrześniu tego roku uroczyscie oddano do użytku halę widowiskowo-sportową na osiedlu „Wschód” oraz zakończono rozbudowę Liceum Ogólnokształcącego, które wzbogaciło się o nowe pomieszczenia dydaktyczne i halę sportową.

W październiku 2002 roku odbyły się kolejne wybory samorządowe. Wyborcy po raz pierwszy, wyborach bezpośrednich, wybierali burmistrza. Został nim Romuald Garczewski. Rada Miejska na swego przewodniczącego wybrała Stanisława Lecha Zalewskiego.

W październiku 2004 roku w Staszowie zainaugurował zajęcia zamiejscowy ośrodek dydaktyczny Akademii Ekonomicznej z Krakowa. W tym też roku przystąpiono do budowy na terenie miasta nowej siedziby Komendy Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej, rozbudowy budynku Starostwa Powiatowego i hali sportowej przy Zespole Szkół Ekonomicznych oraz regulacji rzeki Czarnej w mieście. Rozpoczęto również remont budynku po Spółdzielni Inwalidów „Jedność” jako nowej siedziby Sądu Rejonowego w Staszowie.

W 2005 roku Rada Miejska powołała do życia Ośrodek Sportu i Rekreacji. W tym samym roku w kościele pw Ducha Świętego tuż po śmierci papieża Jana Pawła II powstała kaplica-poświęcona naszemu papieżowi. W 2006 roku metropolita krakowski kard. Stanisław Dziwisz przekazał do niej osobisty ornat Jana Pawła II z prywatnej kaplicy papieskiej[54]. W listopadzie 2005 roku zakończono rozbudowę Zespołu Szkół Ekonomicznych, który wzbogacił się o nowe pomieszczenia dydaktyczne i halę sportową.

W 2006 roku w kolejnych wyborach samorządowych burmistrzem wybrany został Andrzej Iskra. Rada Miejska na swojego przewodniczącego wybierała kolejno Macieja Czesława Dyla, Henrykę Markowska i Kryspina Bednarczyka. Nowym starostą staszowskim został dotychczasowy burmistrz Romuald Garczewski. Rada Powiatu na swojego przewodniczącego wybrała Damiana Sieranta.

W 2007 roku, podczas odbywających się w mieście wojewódzkich uroczystości związanych ze świętem policji, staszowscy policjanci otrzymali sztandar, wręczony przez wicepremiera Przemysława Gosiewskiego. W listopadzie na budynku Starostwa Powiatowego odsłonięto pamiątkową tablicę poświęconą pamięci Polaków- Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata. W maju 2008 roku uroczyscie oddano do użytku nowoczesny budynek Komendy Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Staszowie, a w sierpniu zakończono rozbudowę Banku Spółdzielczego.

W listopadzie 2009 w Parku im. Adama Bienia młodzież staszowskiej „dwójki” w ramach ogólnopolskiej akcji „Katyń ocalić od zapomnienia” posadziła dwa „dęby pamięci” dla staszowskich nauczycieli zamordowanych w Katyniu- kapitana Józefa Jaronia i porucznika Jana Ignacego Wróblewskiego. Na koniec tego roku w Staszowie mieszkało 15 395 osób.

W marcu 2010 roku w naszym mieście gościł Marszałek Sejmu RP Bronisław Komorowski, który uczestniczył w konferencji naukowej poświęconej 20-leciu samorządu terytorialnego. Z okazji 485 rocznicy nadania praw miejskich dla Staszowa Mennica Polska wybiła lokalną staszowską monetę „4 stasze”. Emitentem monety był Staszowski Ośrodek Kultury. Podczas kolejnych wyborów samorządowych przeprowadzonych jesienią 2010 roku nowym burmistrzem ponownie został Romuald Garczewski, a Rada Miejska po raz kolejny powierzyła przewodnictwo Kryspinowi Bednarczykowi. Nowym starostą został Andrzej Kruzel a przewodniczącym Rady Powiatu ponownie Damian Sierant.

W latach 2010-2011 w ramach pozyskanych środków unijnych na rewitalizację osiedla „Północ” odnowiono wiele ulic i ciągów pieszych oraz nadano nowy wygląd parkowi im. A.

Bienia. W parku stanął pomnik katyński oraz rzeźba Adama Bienia. Oddano do użytku chętnie odwiedzany przez mieszkańców Zalew nad Czarną. W ramach Narodowego Programu Odbudowy Dróg Lokalnych wykonano ulice i chodniki na osiedlu Ogrody. Trwa budowa Centrum Sportowego z basenem.

5 maja 2011 roku na mocy specjalnego dekretu ordynariusza sandomierskiego ks. bpa Krzysztofa Nitkiewicza kościół pod wezwaniem Ducha Świętego został podniesiony do rangi Diecezjalnego Sanktuarium Błogosławionego Jana Pawła II, co jest wielkim wyróżnieniem dla naszego miasta[55].

Staszów jest siedzibą władz powiatowych i gminnych. Posiada dobrze rozwiniętą infrastrukturę miejską. Wielu mieszkańców miasta i gminy znajduje zatrudnienie w hutach szkła gospodarczego Tadeusza Wrześniaka, w Kopalni i Zakładach Chemicznych Siarki „Siarkopol” w Grzybowie, Elektrowni Połaniec oraz w wielu średniej wielkości zakładach. Miasto posiada dobrze rozwiniętą sieć usługową i handlową w tym kilka sklepów sieciowych wielkopowierzchniowych. Aktywnie działa środowisko małego i średniego biznesu skupione w Staszowskiej Izbie Gospodarczej oraz w Cechu Rzemieślników i Przedsiębiorców.

Staszów od kilkunastu lat jest ośrodkiem akademickim bowiem działa tu Zamiejscowy Ośrodek Kształcenia Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Funkcjonują trzy szkoły ponadgimnazjalne (Liceum Ogólnokształcące im. Ks. Kard. Stefana Wyszyńskiego, Zespół Szkół Ekonomicznych im. Jana Pawła II i Zespół Szkół im. St. Staszica), dwa gimnazja, trzy szkoły podstawowe, kilka przedszkoli oraz Społeczna Szkoła Muzyczna im. St. Moniuszki. Wszechstronnie działa Staszowski Ośrodek Kultury, Staszowskie Towarzystwo Kulturalne, Związek Harcerstwa Polskiego oraz wiele stowarzyszeń takich jak FARMA, czy Bractwo św. Anny. Położenie Staszowa wśród lasów i jezior, oraz wspaniałe zabytki architektury znajdujące się w najbliższej okolicy sprawiają, że jest to miejsce atrakcyjne dla turystów.

Dariusz Kubalski

- [1] W. Siek, Opis historyczny parafii i miasta Staszów do 1918 r., Staszów 1990, s.8
- [2] Monumenta Poloniae Vaticana, vol I, ed. J. Ptaśnik, Cracoviae, 1913, s.155-156
- [3] Zbiór dokumentów małopolskich, t.I, Kraków 1965, nr 45, s.64-65
- [4] W. Siek, Opis historyczny parafii ..., s.12-14
- [5] AGAD w Warszawie, Metryka Koronna, sygn.38,f.288
- [6] AGAD w Warszawie, Metryka Koronna, sygn. 39, f. 669-670
- [7] A. Bazak, Kościół pod wezwaniem Ducha Świętego w Staszowie Wotum za Papieża – Polaka Jana Pawła II, Sandomierz 2009, s. 23; AP Kielce ADS sygn. 144
- [8] A. Bazak, Parafia świętego Bartłomieja w Staszowie 1918-2000. Zarys dziejów, Sandomierz 2005, s. 41
- [9] W. Siek, Opis historyczny miasta i parafii Staszów, Staszów 1990, s. 30-31
- [10] A. Makowska, Prywatne miasto Staszów..., s. 122-123
- [11] Tamże s. 145
- [12] AP Kielce Archiwum Dóbr Staszowskich, sygn.
- [13] AP Kielce Archiwum Dóbr Staszowskich sygn. 79
- [14] J.U. Niemcewicz, Podróże historyczne po ziemiach polskich między rokiem 1811 a 1828 odbyte, Paryż-Petersburg 1858, s. 79
- [15] AP Kielce ADS sygn. 53
- [16] AP Kielce ADS sygn. 11
- [17] W. Siek, Opis historyczny..., s. 57-58; A. Bazak, Kult Matki Boskiej Sulisławskiej w parafii pw. Świętego Bartłomieja w Staszowie 1655-2005, Sandomierz 2008, s. 31-32

- [18] L. Stępkowski, Staszów w opisach, aktach i dokumentach. Tom I : Do połowy XIX wieku, Staszów 2006 (w maszynopisie) s. 133-138
- [19] S. Marcinkowski, Miasta Kielecczyny. Przemiany społeczno-gospodarcze 1815-1869, Warszawa-Kraków 1980, s. 167-168; AP Kielce, ADS, sygn. 24
- [20] A. Makowska, Prywatne miasto Staszów i dobra staszowskie, Warszawa 1981, s. 197-198, S. Marcinkowski, Miasta Kielecczyny... s. 121-122
- [21] AP Kielce ADS sygn. 65
- [22] L. Stępkowski, Staszów w opisach, aktach, dokumentach...s. 160-161
- [23] AP Kraków, Archiwum Potockich z Krzeszowic, sygn. 316
- [24] AP Kielce ADS sygn. 79
- [25] S. Marcinkowski, Miasta Kielecczyny...s.173-174
- [26] A. Makowska, Prywatne miasto Staszów..., s. 258-259, AP Kielce ADS sygn. 159
- [27] AP Kielce ADS sygn. 237
- [28] W. Siek, Opis historyczny..., s. 51-52
- [29] AP Kielce ADS sygn. 237
- [30] J. Jadach, Staszów na przełomie XIX i XX wieku,/w:/ Postęp agrotechniczny w regionie świętokrzyskim, Kielce, 2003, s. 135-136
- [31] W. Siek, Opis historyczny..., s. 48; M. Zarębski, Staszów wczoraj i dziś...s. 42
- [32] S. Maj, Staszowska wystawa rolniczo-przemysłowa /w:/ Postęp agrotechniczny w regionie świętokrzyskim, Kielce 2003, s. 154-164, Gazeta Kielecka nr 53 z 10 lipca 1912
- [33] Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego. Rok 1913. Warszawa 1914
- [34] W. Siek, Opis historyczny... s. 53-54
- [35] M. Zarębski, Staszów wczoraj i dziś, Staszów 1999, s. 46-47; D. Kubalski, Życie społeczno-kulturalne w Staszowie w latach 1918-1939, Staszów 1996, s. 20
- [36] AP Kielce, UWK/I sygn. 3193
- [37] AP Kielce, UWK/I sygn. 4492
- [38] AP Kielce, UWK/I sygn. 4119
- [39] ibidem
- [40] D.Kubalski, Życie społeczno-kulturalne w Staszowie w latach 1918-1939, Staszów 1996, s. 17-18
- [41] AP Kielce, UWK/I sygn. 3088
- [42] M. Zarębski, Staszowski teatr Fredreum i jego twórca,/w:/Almanach staszowski 2002 r., Staszów 2003, s. 46-51
- [43] AP Kielce, UWK/I sygn. 3212, 3911, 3258
- [44] J. Więckowski, Wrzesień 1939 roku na Ziemi Staszowskiej,/w:/ Almanach Staszowski 2002 r., Staszów 2003, s. 59
- [45] M. Zarębski, Staszów wczoraj i dziś, Staszów 1999, s. 73-74
- [46] M. Zarębski, Życie i zagłada Żydów staszowskich, Staszów 1992, s. 31-33
- [47] E. Fąfara, Gehenna ludności żydowskiej, Warszawa 1983, s. 362-363
- [48] J. Stawiński, Wyzwolenie miasta,/w:/Almanach Staszowski 1994, Staszów 1994, s. 174-175
- [49] A. Drozd, Staszowskie Towarzystwo Kulturalne kontynuatorem ambitnej działalności Klubu Miłośników Ziemi Staszowskiej,/w:/Almanach staszowski 1982, Staszów 1982, s. 209-211
- [50] A. Bazak, Kościół pod wezwaniem Ducha Świętego w Staszowie..., s. 41-42
- [51] A. Kowalczevska, Ocalić od zapomnienia, Staszów 2000, s. 14-15
- [52] M. Zarębski, Staszów wczoraj i dziś..., s. 110
- [53] A. Banasiewicz, Oni tu byli. Zarys dziejów społeczności żydowskiej Staszowie,/w:/ Staszowskie Zeszyty Popularno-Naukowe nr 1/2002, Staszów 2002, s. 61, D. Kubalski, Pod wspólnym niebem. Cmentarz żydowski w Staszowie, Staszów 2007, s.8
- [54] A. Bazak, Kościół pod wezwaniem Ducha Świętego w Staszowie...,s. 57-58
- [55] A. Bazak, Jan Paweł II w naszych sercach. Wybór prac plastycznych i literackich z rejonowych konkursów o Papieżu Polaku (2006-2011), Staszów 2012, s. 13

Autor: Dariusz Kubalski